

2015-06-14

Nytt nationellt skolutvecklingsprogram efter Läslyftet och Matematiklyftet:

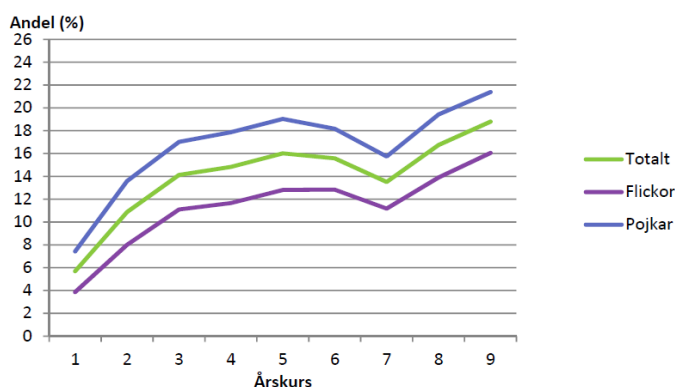
Specialpedagogik för alla

Sammanfattning

Förra läsåret lämnade fler elever än någonsin nionde klass utan att ha behörighet till gymnasiets nationella program. Det handlade om ca 12 700 elever, hela 13,1 procent av årskullen. Det finns ingen enskild anledning till att så många elever lämnar grundskolan utan att nå kunskapsmålen. Två faktorer som har stor påverkan på resultaten är dock långvarig frånvaro och att vi brister i att sätta in stöd till elever i behov under de tidiga åren.

I svensk grundskola ges i dag mest dokumenterat särskilt stöd i nionde klass. Då har det som började som små problem vuxit sig större. Många elever kommer aldrig i fatt trots stora insatser från lärare, föräldrar och eleven själv. Samtidigt kan många lärare idag vittna om hur de redan i förskolan, förskoleklassen eller grundskolans tidiga år identifierar elever som är i behov av stöd för att få med sig grunderna för att senare kunna tillgodogöra sig skolans andra ämnen. Ändå saknar ofta lärarna redskap att sätta in stöd i tid.

Diagram 1. Andel (%) elever i grundskolan som har åtgärdsprogram, per årskurs totalt samt fördelat på flickor och pojkar läsåret 2012/13. (Källa: Skolverket)

Samarbetsregeringen med Miljöpartiet och Socialdemokraterna investerar i skolans tidiga år. Vårt lågstadielöfte innehåller investeringar i förskolan, en läsa-skriva-räkna-garanti som säkerställer att stöd sätts in i tid, i förstärkt specialpedagogik och i mer tid för lärarna med sina elever i grundskolans tidiga år. Det här är nödvändiga investeringar som stat och kommun måste klara att göra tillsammans. Men ska alla elever i tid få det stöd man behöver och har rätt till krävs ytterligare insatser.

Att få ta del av grunderna i specialpedagogik för att bättre kunna möta varje elev efterfrågas på bred front av Sveriges lärare. Miljöpartiet presenterar idag därför satsningen "Specialpedagogik för alla". En nationell skolutvecklingsinsats i att ge lärare grundläggande specialpedagogisk kompetens. Satsningen ska bygga vidare på den kompetensutvecklingsmodell som idag finns etablerad i skolan genom Läslyftet och Matematiklyftet, vars fokus på kollegialt lärande är en starkt bidragande faktor till dess avtryck på skolorna. På Gotland har man redan investerat i att utbilda samtliga lärare i grundläggande specialpedagogik, vilket varit mycket uppskattat. I Finland, som ofta lyfts som ett framgångsrikt exempel i skoldebatten, har alla lärare grundläggande specialpedagogisk kompetens.

Miljöpartiet vill bygga en skolkultur där det uppfattas som naturligt att elever lär sig på olika sätt och olika snabbt, där elevers olika förutsättningar och förmågor accepteras och där extra pedagogiska insatser aldrig uppfattas som utpekande eller stigmatiserande. En investering i "Specialpedagogik för alla" är en investering för varje barn – inte minst för att barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ska få det stöd de är i behov av.

Bakgrund

Behovet av specialpedagogik och särskilt stöd

Specialpedagogik handlar om undervisning och socialisation av barn och elever i behov av särskilt stöd och/eller med funktionshinder. Specialpedagogiken i förskola och skola kan sägas ha två huvudsakliga funktioner: åtgärdande respektive förebyggande. Förebyggande arbete handlar om att så få barn och elever som möjligt ska bli i behov av ett särskilt stöd. Det finns således inga vattentäta skott mellan vanlig undervisning och specialpedagogiska åtgärder. De senare sätts in när den vanliga undervisningen inte anses räcka till. Sådana åtgärder kan innebära allt från att barn och elever får ett särskilt stöd i eller i nära anslutning till den ordinarie verksamheten till att de hänvisas till särskilda undervisningsgrupper, särskola eller specialskola. Det särskilda stödet kan också innebära att lärarens undervisning och situationen i klassrummet/förskolegruppen förändras för att bättre passa eleven/eleverna i behov av särskilt stöd.¹

I den svenska grundskolan får drygt 15 procent av eleverna särskilt stöd vid ett givet tillfälle och drygt 40 procent av eleverna får särskilt stöd någon gång under sin grundskoletid. Särskilt stöd i grundskolan ska ges när eleven riskerar att inte nå målen eller av annat skäl behöver särskilt stöd. Stödets omfattning varierar stort från elev till elev.²

Tyvärr händer det alldeles för ofta idag att en lärare ser att en elev behöver stöd men inte har verktygen och tiden att se till att stödet kommer på plats. På vissa håll har det växt fram en kultur där diagnoser på barnen krävs för att de ska få det stöd som de enligt skollagen har rätt till.

Elever har rätt till stöd, oavsett om de har en medicinsk diagnos eller inte. Diagnos ska inte krävas för att stöd ska sättas in för en elev som är i behov av det. Det är den pedagogiska bedömningen av elevens behov som ska avgöra vilken pedagogisk insats som görs. Den 1 juli 2014 ändrades skollagen just i syfte att förtydliga reglerna om stöd och särskilt stöd samt för att förenkla arbetet med åtgärdsprogram och annan dokumentation. I förarbetena till den ändringen förtydligas bland annat att en elev kan vara i behov av särskilt stöd, oavsett om eleven har en medicinsk diagnos eller inte.

Barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och svårigheter

Idag finns det två yrkeskategorier i skolan som har fördjupad pedagogisk kompetens om barn och elever med behov av särskilt stöd – specialpedagoger och speciallärare. Samarbetsregeringen med Miljöpartiet och Socialdemokraterna investerar i fler speciallärare/-pedagoger i svensk skola och avsätter en halv miljard årligen från 2016 för åtgärder för att stimulera huvudmän till att anställa fler speciallärare/-pedagoger, fler utbildningsplatser på speciallärare- och specialpedagogutbildningarna och satsningar som syftar till att göra det mer attraktivt för verksamma lärare att vidareutbilda sig till speciallärare eller specialpedagog.

Samtidigt har en rad rapporter har pekat på en efterfrågan och ett behov av ökad specialpedagogisk kompetens inom hela förskolans och skolans verksamheter och för de förskollärare och lärare som arbetar där. Ett område som särskilt uppmärksammas är barn och elever med det som kallas neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. För att skolan ska kunna stödja elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar krävs inte bara kunskap och kompetens hos vissa utan också en bred kompetens.

Barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är normal- eller högbegåvade elever för vilka skolan innebära särskilda utmaningar när det i skolan ställs krav på att kunna anpassa sig och följa uttalade och outtalade regler. Många av barnen har dessutom svårigheter som påverkar inlärning. Det kan vara läs- och skrivproblem, svårigheter att förstå eller koncentrationssvårigheter. Därför blir neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ofta synliga i samband med skolstarten. Det är lätt att barnen missförstås.

Av Skolinspektionens granskning från 2012 av skolsituationen för elever i högstadiet med autismspektrumtillstånd framgår att det finns en stor vilja hos skolpersonalen att stödja och möta behoven hos eleverna, men att lärarna saknar nödvändig kunskap och förmåga att sätta in åtgärder som svarar mot den enskilda elevens behov. Av en litteraturoversikt om skolsituationen för elever med ADHD från samma

¹ <http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/specialpedagogik>

² <http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/specialpedagogik>

myndighet och är framgår att man ur många studier kan utläsa att såväl lärare som elever och vårdnadshavare efterlyser kompetensutveckling för lärare om ADHD.

I undersökning genomförd av Autism- och Aspergerförbundet uppger en tredjedel av de föräldrar som besvarat enkäten att deras barn på grund av situationen i skolan varit hemma från skolan helt och hållet i längre tid än fyra veckor i sträck eller regelbundet i vissa ämnen. Av de som varit hemma från skolan på grund av situationen i skolan uppger hela 77 % av de svarande föräldrarna att en av orsakerna är bristande autismkompetens hos personalen i skolan.³

Skolinspektionen anger i sin rapport "Inte enligt mallen" – om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd – att elever med diagnos inom (AST) autismspektrumtillstånd har svårt att nå målen i exempelvis matematik. Skolinspektionen skriver i rapporten:

Observationer och intervjuer visar på svårigheter i kunskapsöverföringen mellan lärare och elev. Dessa svårigheter torde ha sin förklaring i skolpersonalens brist på fördjupad kunskap inom AST. Detta kan leda till att elevers kapacitet underskattas då dessa inte kan ta till sig de kunskaper som förmedlas. Om skolans personal hade mer fördjupad kunskap skulle de på ett mer korrekt sätt kunna bedöma elevernas kapacitet. Då skulle de också ha större förmåga att anpassa undervisningen utifrån elevens funktionsnedsättning. En elev, som har ett välutvecklat matematiskt tänkande och god intellektuell kapacitet, säger att han har lätt för att lära sig men "inte enligt mallen". Om läraren hade förmåga att ge möjlighet att lära "utanför mallen" skulle man kunna nå mycket bättre resultat.

Skolinspektionen konstaterar att en konsekvens av detta blir att skolpersonal saknar redskap för att göra professionella pedagogiska ställningstaganden och därmed hamnar i underläge och upplevs av såväl vårdnadshavare som elever som inte tillräckligt kunniga när det gäller skolsituationen och behovet av stöd.

Vägen framåt: Grundläggande specialpedagogisk kompetens för alla

Enligt den senaste statistiken från Skolverket går det idag över 112 barn per speciallärare/-pedagog i Sverige.⁴ Miljöpartiet vill ha fler speciallärare/-pedagoger i skolan samtidigt som vi vill att fler lärare ska ges möjlighet att få grundläggande kompetens i specialpedagogik.

Den senaste statistiken från Finland visar att speciallärarna har färre än 100 elever per speciallärare.⁵ I det finländska skolsystemet ges specialundervisningen på många olika sätt – genom att lärare samarbetar, i små grupper eller enskilt. En del i stödsystemet är att alla som ska bli klasslärare eller ämneslärare måste läsa specialpedagogik. Alla som ska bli klasslärare eller ämneslärare måste läsa specialpedagogik, vanligen 3-6 studiepoäng.

På Gotland har man genomfört en storsatsning på specialpedagogik där samtliga lärare i grundskolan getts en kortare utbildning i specialpedagogisk kompetens. Satsningens huvudsakliga fokus har varit att varje medarbetare ska bli bättre på att möta elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Satsningen har utgått ifrån att det var dags att sluta göra fel – att många vill väl men tyvärr ibland gör fel av obetänksamhet.

Satsningen har höjt kompetensen hos medarbetarna, gett dem nya verktyg och även skapat en utvecklad dialog på skolorna om hur man bättre kan se och förstå varje barn. Just nu planeras en fortsättning där förskolans personal ska utbildas på samma sätt.

---

³ http://www.autism.se/RFA/uploads/Skolenkät_Autism-ochAspergerförbundet.pdf

⁴ <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller>

⁵ <http://www.oph.fi/publikationer/opettajat-suomessa-2013-lararna-i-finland-2013>

Miljöpartiets förslag: ”Specialpedagogik för alla” – ett nytt nationellt skolutvecklingsprogram

Miljöpartiet vill att varje elev ska ges möjlighet att gå ut grundskolan med behörighet att söka vidare till gymnasiet. Då krävs att vi bygger en skolkultur där det uppfattas som naturligt att elever lär sig på olika sätt och olika snabbt, där elevers olika förutsättningar och förmågor accepteras och där extra pedagogiska insatser aldrig uppfattas som utpekande eller stigmatiserande.

Vi har många välutbildade, engagerade och kompetenta lärare i svensk skola. Detta är en av de styrkor vi har att bygga en starkare skola på. En grundläggande förutsättning för att lärare ska kunna lyckas med sitt uppdrag och bibehålla sitt engagemang genom hela sin gärning är att de ges de verktyg och förutsättningar de behöver. Idag efterfrågar många lärare och skolledare kompetensutveckling och grundläggande kunskaper i att bättre kunna möta, motivera och engagera varje elev.

Miljöpartiet vill därför inrätta ett nytt skolutvecklingsprogram. Satsningen är en nationell, långsiktig och systematisk investering i att ge lärare grundläggande specialpedagogisk kompetens – ”Specialpedagogik för alla”. Det här är kompetens som idag finns hos lärare men som behöver spridas i strukturerad form.

Regeringen har tidigare aviserat avsikten att inrätta nationella skolutvecklingsprogram som är systematiska och långsiktiga. Miljöpartiet vill att ”Specialpedagogik för alla” ska vara nästa större satsning som inrättas inom ramen för de nationella skolutvecklingsprogrammen. ”Specialpedagogik för alla” möter den efterfrågan som idag finns hos många lärare och skolledare på kompetensutveckling i grundläggande specialpedagogik. Satsningen är en investering för varje barn – inte minst för att barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ska bli bemötta på rätt sätt och få det stöd de är i behov av.

Uppdraget att utforma ”Specialpedagogik för alla” bör ges till Skolverket. Skolverket bör vid framtagandet inhämta synpunkter från Specialpedagogiska skolmyndigheten, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Friskolornas riksförbund, regionala utvecklingscentrum vid högskolor/universitet samt från andra myndigheter och organisationer som berörs av uppdraget och har kunskap om frågor som rör området.

Satsningen bör göras uppföljnings- och utvärderingsbar, bl.a. vad avser effekterna för elevernas måluppfyllelse på sikt och avseende hur många och vilka yrkeskategorier som har tagit del av programmet.

”Specialpedagogik för alla” bör genomföras med Matematiklyftet och Läsllyftet som förebild. Kompetensutveckling som sker i den vanliga lärandemiljön med andra kollegor ger en större effekt för hela skolans utvecklingsarbete än individuella insatser baserade på den enskilde lärarens intresse och ansvar. Läsllyftet och Matematiklyftet bygger på kollegialt lärande, vilket förklaras vara en starkt bidragande faktor till dess avtryck i skolorna. Tack vare kollegialt lärande kan lärare i dialog med sina kollegor analysera sin kunskapsutveckling och reflektera kring undervisningspraktiken.

För att kollegialt lärande ska bli effektivt är stöd av en handledare viktigt. Handledarens uppgift är bl.a. att komma med inspel i diskussioner så att deltagarna reflekterar över sin egen situation och känner att de kommer vidare. Handledaren bör vara en person som har goda kunskaper inom det fält man valt att fokusera på. I Matematik- och Läsllyftet utbildas lärare att handleda andra, på samma sätt kan utbildade speciallärare/-pedagoger få möjlighet att handleda lärarkollegor i organiserad form inom ”Specialpedagogik för alla”. Genom formen för kollegialt lärande i kombination med handledarfunktionen kan kunskap som finns inom lärarkåren spridas i organiserad form över hela landet.

Matematiklyftet, som har pågått sedan 2013, är den största satsningen någonsin på kollegialt lärande i Sverige. Efter läsåret 2015/16 kommer åtta av tio matematiklärare, eller 37 000, att ha deltagit. Till Läsllyftets första omgång hösten 2015 har huvudmän sökt statsbidrag för nästan 20 000 lärare. En utvärdering av Matematiklyftets inledande fas publicerades i slutet av 2014 och visar att insatsen fungerar väl och är uppskattad på de skolor som deltagit. Lärarna har också relativt samstämmigt lyft handledarnas betydelse för de kollegiala samtalens kvalitet.

Några av regeringens redan aviserade initiativ för stöd till elever i behov

Miljöpartiet och regeringen har redan tagit ett flertal initiativ för att nå målsättningen att alla elever får det stöd de behöver. Några av satsningarna som krävs vid sidan av det nya nationella skolutvecklingsprogrammet "Specialpedagogik för alla" är:

Åtgärder för fler speciallärare och specialpedagoger

För att komma till rätta med bristen på lärare med specialpedagogisk kompetens har regeringen aviserat förstärkta resurser till speciallärare och specialpedagoger. Det handlar dels om fler utbildningsplatser på speciallärar- och specialpedagogutbildningarna, dels om satsningar som syftar till att göra det mer attraktivt för verksamma lärare att vidareutbilda sig till speciallärare eller specialpedagog. En annan viktig del handlar om att stimulera skolhuvudmännen att anställa fler lärare med specialpedagogisk kompetens och öka andelen behöriga speciallärare och specialpedagoger. Förskoleklass och årskurs 1-3 är prioriterade men även övriga grundskolan kan komma att omfattas.

Från och med 2016 beräknas regeringens satsningar för ökad specialpedagogisk kompetens i lågstadiet uppgå till 500 miljoner kronor per år.

Läsa-skriva-räkna-garanti införs

Trots att många lärare tidigt identifierar elever som är i behov av stöd saknar ofta lärarna verktygen att sätta in stöd i tid. När svensk grundskola idag ger mest dokumenterat särskilt stöd i nionde klass har det som började som små problem ofta vuxit sig större. Om eleverna inte får med sig verktygen för att hänga med på lektionerna i grundskolans senare år riskerar självkänslan och lusten för lärandet att brytas ner.

Regeringen avser införa en s.k. läsa-skriva-räkna-garanti. Garantin ska säkerställa att det stöd eller särskilda stöd som eleven behöver sätts in i tid så att varje elev från lågstadiet kan få med sig läsförståelse, skrivförmåga och grundläggande matematikkunskaper. Målet är att garantin ska träda i kraft under 2017 och den ska ge stöd i bedömning och innehålla förslag på insatser som kan sättas in redan i förskoleklassen.

Fler anställda i lågstadiet

För att höja utbildningskvaliteten och ge lärare i lågstadiet mer tid för varje elev får skolans huvudmän, kommuner och fristående skolor, nu möjlighet att ta del av ett statsbidrag för att kunna anställa fler lärare, speciallärare eller annan personal så att lärare får mer tid för sitt arbete och så att klasserna kan bli mindre. I år avsätts ca 2 miljarder kronor och fr.o.m. 2016 beräknas ca 2 miljarder kronor per år för detta ändamål. Statsbidraget administreras av Skolverket och ges till huvudmän för att:

- minska klass- eller gruppstorleken
- utöka antalet lärare eller förskollärare inklusive speciallärare i förhållande till antalet elever
- utöka antalet annan personal i verksamheterna i förhållande till antalet elever om lärarna därigenom i större utsträckning kan bedriva undervisning
- på annat sätt utöka den tid som lärarna kan ägna åt eleverna.

En förutsättning för att kunna ta del av statsbidraget är att huvudmännen uppvisar en rekryteringsstrategi som visar hur de på lokal nivå planerar att gå till väga för att, när så är tillämpligt, bl.a. möta stora pensionsavgångar, säkerställa att eleverna möter behöriga lärare, kunna ta emot inflyttning och nyanlända elever och arbeta med stärkt ledarskap. Redogörelsen ska vara framtagna efter hörande av berörda fackliga organisationer.

Förstärkt elevhälsa

Elevhälsan kan ha betydelse för att förbättra förutsättningarna för höjda skolresultat. Regeringen bedömer att elevhälsan behöver förstärkas för att bl.a. förebygga psykisk ohälsa hos unga och beräknar därför ett riktat statsbidrag om 200 miljoner kronor årligen från och med 2016. Utöver dessa medel finns sedan tidigare 114 miljoner kronor avsatta för insatser för förstärkt elevhälsa i år.